

PANKIV L., ANDRUSZKIEWICZ F., WLOCH S. The essence of value orientations in the context of the formation of personal spirituality.

A problem of spiritual development of personality always was key in pedagogics, and today, in time of deep social crisis in outer space, she acquires a global value. Forming of humanism world view position of future teachers is an inalienable constituent of new pedagogical thought, which changes a look to character and essence of education, in which students and teachers come forward as subjects of development of own creative individuality.

The problem of forming of spirituality of the young generation актуалізовано in the article. By basis of spirituality of personality certainly her the valued orientations. Essence and maintenance of the valued orientations are considered as компонента of structure of personality. Forming of the valued orientations of personality is the important task of educational process, as foresees determination of deep problems of the internal world - comprehension and acceptance of higher values of life, setting in the world, that does possible spiritual development of man on the basis of humanism ideals. In the context of the outlined problem require sound research of determination of ways and question of the methodical providing of process of forming of the valued orientations of young people.

Keywords: spirituality, value, value orientation, personality.

УДК 159.955:75

Подволоцька О. С.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІЇ ПРОСТОРОВОГО БАЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Складні перцептивні дії разом з логічними складають структуру просторового бачення. Формування просторового бачення засобами академічного малюнку та живопису можливо при безпосередньому впливі на психічну діяльність, виходячи із знань психологічних особливостей просторового мислення. Просторове бачення – як будь-яка форма сприйняття простору – полімодальна. Автор розглядає системний механізм аналізаторних функцій, та досліджує психолого-педагогічні особливості формування функції просторового бачення в процесі образотворчої діяльності.

Основна функція навчання полягає у формуванні знань, вмінь і навичок, що забезпечують розумовий розвиток. Особливість знань, вмінь та навичок, що формуються в процесі образотворчого мистецтва, не несуть тільки вузькоспеціальний характер. Спираючись на складну систему знань просторових закономірностей і відношень, що формуються в процесі вирішення різноманітних образотворчих задач, вони здатні формувати просторове мислення.

Ключові слова: відчуття, сприйняття, уявлення, просторове бачення, просторове мислення.

Сприйняття простору є складним поліфункціональним процесом, що створюється із взаємодії різних аналізаторів зовнішнього та внутрішнього середовища людського організму. Графічна діяльність пов'язана з перетворенням простору і потребує сенсифікації просторово-розрізнявальних систем та розвитку просторового бачення. Розкрити необхідність створення умов для розвитку просторового бачення в процесі навчання через безпосередній вплив на психічну діяльність, її

перетворення та формування в необхідному напрямку є **метою статті**.

Основна функція навчання полягає в формуванні знань, вмінь і навичок, що забезпечують розумовий розвиток. Особливість знань, вмінь та навичок, що формуються в процесі образотворчого мистецтва, не несуть тільки вузькоспеціальний характер. Спираючись на складну систему знань просторових закономірностей і відношень, що формуються в процесі вирішення різноманітних образотворчих задач, вони здатні формувати просторове мислення.

Зростаючі сучасні вимоги до якості та ефективності навчального процесу у зв'язку з постійно зростаючим об'ємом інформації про світ, що перевищує реальні можливості їх опанування, потребують формування нових професійних якостей. Замість подовження часу навчання необхідно готувати спеціалістів, які будуть докорінно відрізнятися від минулих поколінь. Отже, традиційні форми навчання повною мірою не забезпечують спеціальної підготовки, яка б достатньою мірою відповідали профілю роботи та сучасним вимогам. **Саме в перенесенні цільових установок з набуття вмінь та навичок на розвиток просторового бачення та просторового мислення ми бачимо оптимізацію системи навчання.** Виявлення просторових відношень не є предметом спеціального аналізу в інших видах учбової діяльності в загальноосвітніх школах, окрім уроків образотворчого мистецтва. Ця здатність образотворчого мистецтва розвивати просторове мислення сприятиме позитивному впливу на загальну учбову діяльність.

Статистика стверджує, що 7 % учнів здатні засвоювати матеріал в будь-якій формі – вербальній, цифровій, графічній чи образній. З інших 93 % дітей вербальний матеріал успішно засвоюють тільки 30 %, цифровий – 60 % і образний – 50 % [7, с. 5]. Але потенційні можливості школярів використовуються далеко не повною мірою, тому практика навчання потребує науково обґрунтованої системи розвитку просторового мислення, починаючи з дошкільного віку [9, с. 146].

Специфічність просторового мислення в образотворчому мистецтві проявляє як загальні, так і своєрідні закономірності розумової діяльності. Його формування здійснюється в системі загального психічного розвитку та безпосередньо під впливом навчання. З точки зору фундаментальної особливості психіки, що забезпечує орієнтування в просторі, його формування відбувається в процесі пізнання оточуючого світу через предметну діяльність.

Формування просторового бачення під впливом навчання образотворчому мистецтву здійснюється через опанування студентами певних етапів розумової діяльності. Діалектичний шлях пізнання істини – це пізнання об'єктивної реальності від живого споглядання до абстрактного мислення і від нього до практики. Відповідно до цього, задача академічного малюнку, як учбової дисципліни – розкриття принципів реалістичного зображення на площині через пізнання реальної дійсності.

Будь-яке пізнання починається з сприйняття, в основі якого

знаходяться відчуття. Зорові, тактильні, слухові та ін. аналізатори є апаратом для зв'язку з зовнішнім світом. При узгодженій роботі різних аналізаторів створюється більш точне сприйняття натурної постановки, тому організація сприйняття, що включає в роботу різні аналізатори є дієвим механізмом якісного візуального сприйняття. Психологи Н. Н. Волков, Є. І. Ігнат'єв, А. Р. Лурія та ін. переконливо стверджують, що рівень розвитку просторових уявлень залежить від організації процесу дотику, а головну роль грають дії рук та очей. Тому відомі художники-педагоги, такі як І. Є. Рєпін, Д. Н. Кардовський перед тим як почати малювати предмет, вважали за потрібне вивчити його за допомогою ліплення.

Павлов І. П. першим встановив, що основою уявлень є нервові зв'язки у часі, що формуються в корі головного мозку в процесі систематичної пізнавальної та учбової діяльності. Забезпечення цілеспрямованого і багаторазового сприйняття зображуваного об'єкта удосконалює та закріплює нервові зв'язки, що реагують на кожну окрему властивість предмета сприйняття. Отже, головною умовою успішного сприйняття – є зміна умов об'єкта сприйняття. Під час роботи з натюрмортом, передумовою зображення є максимально можливе вивчення об'єкту з різних положень та різними засобами. Забезпечити різноманітність та цілеспрямованість сприйняття здатна наочність з зображенням об'ємно-конструктивних побудов форми в різних просторових розрізах. Обов'язковою умовою завжди є виконання швидких замальовок для знаходження просторових зв'язків та просторових відношень між предметами натюрморту. Зокрема, Р. Арнхейм розглядав кожний акт сприйняття як зорове судження, тобто, активний і динамічний процес. Альфред Лук'янович Ярбус на початку 60-х років знайшов підтвердження тому, що рух очей відтворює роботу думки. Він з'ясував, що процес зорового сприйняття полягає не в охопленні контурів предметів, а в зоровому вивченні змістовних центрів, на які спрямовано щонайбільше уваги. Хоча саме контур предмета є генетично найбільш раннім носієм форми предмету [2, с. 62]. Але зміна умов сприйняття об'єкта зображення дає можливість формувати нові нервові зв'язки, що реагують на певну ознаку предмета.

Таким чином психолого-фізіологічна особливість процесу сприйняття полягає в тому, що з кожним новим сприйняттям нервові зв'язки фіксуються в свідомості автоматично, а підтримка їх на необхідному рівні потребує все менших зусиль.

Фізіологічним аспектом що впливає на сприйняття простору є розвиток аналізаторів. Головним аналізатором і інструментом що впливає безпосередньо на просторове бачення є поле зору. Б. Г. Анан'єв виміряв сенсорне поле зору у дітей раннього дошкільного віку і розглянув динаміку подальшого становлення його у дітей та підлітків. Він зазначав, що збільшення поля зору в різні вікові періоди змінюється його скороченням в інші періоди. Так у дітей 6 років поле зору варіює від 0 до 2343 відносних кв.

од., що в 10 разів менше поля зору дорослої людини. Нестійкість і значні коливання в загальних розмірах виявляються головним чином у 8-12 років. І лише після 12 років поле зору поступово розширюється зі зростанням віку. Максимального розміру поле зору досягає у віці 14-15 років [1, с. 179].

Важливим механізмом просторового бачення є бінокулярний апарат, робота якого регулюється спільною роботою великих півкуль головного мозку. Просторовий вимір відкривається саме при стереоскопічному баченні завдяки розходженню зображень. Умовою для цього є злиття образів сітківки очей. В області хроматичного зору цей чинник визначає відповідні зміни в довжині хвиль.

Основним модулем в процесі просторового бачення є гіпокамп – частина лімбічної системи головного мозку, необхідний для формування довготривалої пам'яті. Перші три роки життя він залишається незрілим. Під час дорослішання немовля продовжується мієлінізація аксонів, і все більше ділянок мозку залучаються в процес сприйняття простору. Тім'яні долі кори головного мозку починають працювати рано, забезпечуючи дитину на початку інтуїтивним усвідомленням фундаментальних просторових властивостей навколишнього світу. Як і багато інших підсвідомих процесів орієнтування в просторі контролюється переважно правою півкулею головного мозку. З'єднує процеси пізнання, зв'язуючи їх в цілісну систему та забезпечує послідовне накопичення знань, умінь та навичок – пам'ять.

Як показують психологічні дослідження, деякі імпульси, можуть зберігатись в корі головного мозку у вигляді несвідомих одиничних подразників не фіксуючись. Тобто, органи відчуття здатні до відбору та узагальнення інформації ще на етапі сприйняття зображуваного об'єкта. Тому варто приділити увагу регулюючій дії настанови вже на етапі сприйняття, яка дозволяє конкретно виявити “кут зору” на об'єкти пізнання. Мовна настанова дає зрозуміти що, та з якою метою спостерігати [6, с. 12]. Методика формування мовної настанови забезпечує управління розумовою та образотворчою діяльністю протягом усього часу роботи.

П. П. Чистяков вважав особливо важливим тренування “постановки ока”, яке дає можливість зв'язувати практичну роботу, з візуальною інформацією, що сприймається в кожний конкретний момент. Отже, студентам необхідно сформулювати певні способи сприйняття об'єктів пізнання. Якщо працювати в системі одного виду зображення, в даному випадку – реалістичного зображення, то формується певний спосіб створення зорового образу. А саме, формується певне сприйняття об'єкту чи простору шляхом виділення певних властивостей та відношень. Таким чином, залежно від вимог діяльності формується специфічне бачення, що необхідно при певних видах образотворчої діяльності: в малюнку об'ємно-конструктивне, в живописі – колористичне, в начерках – бачення характерних особливостей об'єкту. А. С. Риндін зазначав, що вміння “бачити” в образотворчому процесі – це перш за все, вміння дати найбільш чітку та вірну оцінку якості натури [8, с. 38]. А точність сприйняття дозволяє студентам усвідомлювати внутрішні та зовнішні просторові зв'язки.

Все вище сказане дає змогу стверджувати, що першою та головною передумовою формування просторового мислення є необхідність виховання у студентів спеціального зорового сприйняття.

Конкретне та абстрактне сприйняття забезпечують різні півкулі головного мозку. Права півкуля розпізнає форму об'єкта тим точніше, чим краще сприймає другу супроводжуючу характеристику – розмір та місцезнаходження. Помилка в сприйнятті супроводжуючих ознак неодмінно тягне за собою помилку в пізнанні форми [4, с. 46]. В образотворчому мистецтві об'ємно-конструктивна побудова будь якого об'єкта це абстракція реального предмета, в якій зберігаються лише форма та пропорції розмірів при повній відсутності інших властивостей. Створення абстрактної моделі об'єкту нового образу вимагає від студента уявити перетворений образ спочатку всередині даного об'єкту, а потім перенести цей тривимірний абстрактний образ на двовимірну площину. Перетворення основних якостей в образне уявлення реального предмету, залежно від образотворчої задачі, є процесом перекодування, що викликає значні труднощі. Використання наочності розширює кордони сприйняття, роблячи процес свідомим, та забезпечує зв'язок між конкретним і абстрактним. Таким чином відбувається поетапний процес пізнання від процесу сприйняття до абстрактного мислення. Вже на першому етапі - сприйняття об'єкту, мислення неминуче підключається в процес пізнання.

Аналогія між процесами сприйняття та пізнання проявляється повною мірою, якщо враховувати генетичні та функціональні зв'язки сприйняття та мислення. Генетично мислення розвивається після сприйняття та на його основі. Об'єкти та операції сприйняття та мислення багато в чому схожі [3, с. 13]. В образотворчому мистецтві є особливості сприйняття реальних об'єктів та їх зображення. Відбувається своєрідне перекодування інформації. Вперше розвинув ідею розділення сприйняття об'єктів та сприйняття їх зображення – Н. Н. Волков. Загально відомий той факт, що діти раніше та швидше порівнюють та запам'ятовують реальні предмети у порівнянні з малюнками. Можливість сприйняття зображення об'ємних предметів визначається не тільки рівнем розвитку перцепції, а й використаними засобами зображення, орієнтування на які забезпечує адекватне сприйняття зображення [5, с. 146].

Пізнання просторових відношень пов'язано з відображенням явищ матеріального світу. Дослідження раннього онтогенезу підтверджують, що сприйняття протяжності, напрямку, місця розташування, форми, а головне пропорцій, утворюється на основі відображення предметів і їх властивостей.

Чітко прослідкувати цю закономірність можливо в області відчуттів та сприйняття. По перше, утворення та сприйняття простору здійснюється за рахунок накопичення чуттєвих знань про предмети оточуючого світу дитини. Другою передумовою є спеціалізація просторових ознак речей та просторових відношень між ними як сигнальних подразників [1, с. 10].

Узагальнення просторових ознак об'єктів відбувається в результаті

накопичення практичного досвіду та в процесі синтезу на базі теоретичного мислення.

В процесі бачення приймає участь третина кори головного мозку. Тільки частина зору працює як камера. Кришталік людського ока фокусує зображення на сітківку, де знаходяться 130 мільйонів фоторецепторів. Мільйони нейронів та трильйони синапсів включені в роботу. Нейробіологи стверджують, що вони створюють в реальному часі всі форми, об'єкти, кольори та рухи, які ми бачимо. Тобто ми реконструюємо реальність. І, таким чином, в процесі бачення основну функцію виконує мозок.

Все вище сказане дозволило нам визначити комплекс загальнонаукових та психолого-педагогічних принципів, які є фундаментальною теоретичною базою вирішення проблеми формування просторового бачення засобами академічного малюнку та живопису.

Висновки. Психофізіологічною основою формування просторового бачення засобами образотворчого мистецтва є процеси: відчуття, сприйняття, уявлення та мислення, які щільно пов'язані між собою, та складають структуру процесів пізнання і відображення дійсності. Підвищення рівня навчання та формування просторового бачення засобами академічного малюнку та живопису можливо при безпосередньому впливі на психічну діяльність, виходячи із знань психологічних особливостей просторового сприйняття та просторового мислення.

Використана література:

1. *Ананьев Б. Г.* Особенности восприятия пространства у детей / Б. Г. Ананьев, Е. Ф. Рыбалко. – Москва : Просвещения, 1964.
2. *Ботвинников А. Д.* Научные основы формирования графических знаний, умений, навыков школьников / А. Д. Ботвинников, Б. Ф. Ломов. – Москва : Педагогика, 1979. – 256 с.
3. *Ганзен В. А.* Восприятие целостных объектов / Владимир Александрович Ганзен. – Ленинград : Из-во Ленинградского университета, 1973. – 153 с.
4. *Демидов В. Е.* Как мы видим то, что мы видим / В. Е. Демидов. – Москва : Знания, 1987. – 240 с. – (Наука и прогресс).
5. *Лернер Г. И.* Психология восприятия объемных форм: (По изображениям) / Г. И. Лернер. – Москва : Из-во Московского университета, 1980. – 136 с.
6. *Медведев Л. Г.* Формирование графического художественного образа на занятиях по рисунку : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по худож.-граф. спец. / Л. Г. Медведев. – Москва : Просвещение, 1986. – 159 с.
7. *Посталовский И. З.* Тренировка образного мышления / Израиль Зиновьевич Посталовский. – Одесса : Маяк, 1997. – 164 с. – (Педагогическая технология XXI века; 4).
8. *Рындин А. С.* Живопись. Теория и практика / Александр Семенович Рындин. – Одесса : КП “Одеська міська друкарня”, 2010. – 288 с. – (Учебное пособие; 2).
9. *Якиманская И. С.* Развитие пространственного мышления школьников / Иринада Сергеевна Якиманская. – Москва : Педагогика, 1980. – 240 с. – (Букинистическое издание).

References:

1. *Anan'ev B. G.* Osobennosti vospriyatiya prostranstva u detey / B. G. Anan'ev, Ye. F. Rybalko. – Moskva : Prosveshcheniya, 1964.
2. *Botvinnikov A. D.* Nauchnye osnovy formirovaniya graficheskikh znaniy, umeniy, navykov shkolnikov / A. D. Botvinnikov, B. F. Lomov. – Moskva : Pedagogika, 1979. – 256 s.

3. Ganzen V. A. *Vospriyatie tselostnykh obektov* / Vladimir Aleksandrovich Ganzen. – Leningrad : Iz-vo Leningradskogo universiteta, 1973. – 153 s.
4. Demidov V. Ye. *Kak my vidim to, chto my vidim* / V. Ye. Demidov. – Moskva : Znaniya, 1987. – 240 s. – (Nauka i progress).
5. Lerner G. I. *Psikhologiya vospriyatiya obemnykh form : (Po izobrazheniyam)* / G. I. Lerner. – Moskva : Iz-vo Moskovskogo universiteta, 1980. – 136 s.
6. Medvedev L. G. *Formirovanie graficheskogo khudozhestvennogo obraza na zanyatiyakh po risunku : ucheb. posobie dlya studentov ped. in-tov po khudozh.-graf. spets.* / L. G. Medvedev. – Moskva : Prosveshchenie, 1986. – 159 s.
7. Postalovskiy I. Z. *Trenirovka obraznogo myshleniya* / Izrail Zinovevich Postalovskiy. – Odessa : Mayak, 1997. – 164 s. – (Pedagogicheskaya tekhnologiya XXI veka; 4).
8. Ryndin A. S. *Zhivopis. Teoriya i praktika* / Aleksandr Semenovich Ryndin. – Odessa : KP “Odeska miska drukarnya”, 2010. – 288 s. – (Uchebnoe posobie; 2).
9. Yakimanskaya I. S. *Razvitie prostranstvennogo myshleniya shkolnikov* / Iriada Sergeevna Yakimanskaya. – Moskva : Pedagogika, 1980. – 240 s. – (Bukinisticheskoe izdanie).

ПОДВОЛОЦКАЯ Е. С. Психолого-педагогические особенности формирования функции пространственного видения в прессе изобразительной деятельности.

Сложные перцептивные и логические действия вместе составляют структуру пространственного видения. Формирование пространственного видения с помощью академического рисунка и живописи возможно при непосредственном влиянии на психическую деятельность исходя из знаний психологических особенностей пространственного мышления. Пространственное мышление как любая форма восприятия пространства полимодальна. Автор рассматривает системный механизм анализаторных функций и исследует психолого-педагогические особенности формирования функции пространственного видения в процессе изобразительной деятельности.

Основная функция обучения заключается в формировании знаний, умений и навыков, которые обеспечивают умственное развитие. Особенность знаний, умений и навыков, которые формируются в процессе изобразительного искусства, не несут только узкоспециальный характер. Опираясь на сложную систему знаний пространственных закономерностей и отношений, которые формируются в процессе решения разнообразных изобразительных задач, они способны формировать пространственное мышление.

Ключевые слова: ощущения, представления, пространственное видение, пространственное мышление.

PODVOLOTSKA O. The psychological and pedagogical features of the formation the spatial vision in the fine art process.

The complicated perceptual and logical actions constitute a structure of the spatial vision. The formation means of the spatial vision is possible through the influence to the mental activity, coming out of the fact that we know the mental features of the spatial thinking. The spatial vision, like ewe other form of perception, is polimodal. The author considers the system mechanism of the analyser functions and psychologic-pedagogical features of the formation the spatial vision in the fine art process.

The basic function of studies consists in forming of knowledge, abilities and skills which provide mental development. Feature of knowledge, abilities and skills, which are formed in the process of fine art, does not carry the strictly specialized character only. Leaning on the difficult system of knowledge of spatial conformities to law and relations which are formed in the process of decision of various graphic tasks, they are able to form spatial thought.

Keywords: sensation, perception, imagination, spatial vision, spatial thinking.